

Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích Přírodní vědy - Supplementum

Acta Musei Bohemiae Meridionalis in České Budějovice - Scientiae naturales

Sbor. Jihočes. Muz. v Čes. Budějovicích, Přír. vědy

52

106–117

2012

Poznámky k výskytu vybraných vzácných druhů vodních ptáků v PR Vrbenské rybníky v letech 2002–2012

Notes about occurrence of rare water bird species in the Vrbenské rybníky
nature reserve in the period 2002–2012

Vojtěch KUBELKA

Katedra ekologie, Přírodovědecká fakulta UK

Abstract. In this paper I summarise records of selected 24 rare water bird species in the Vrbenské rybníky nature reserve in the period 2002–2012 with emphasis on breeding species. Furthermore, I present 11 new species, which had not been recorded until 2001 in the area in question. Altogether 202 bird species have been recorded in the Vrbenské rybníky nature reserve up to the end of August in 2012. Detailed information and ethological notes are given for the more extraordinary observations.

Key words: Vrbenské rybníky, water birds, rare species.

Abstrakt. V tomto příspěvku shrnuji záznamy vybraných 24 vzácných druhů vodních ptáků v Přírodní rezervaci Vrbenské rybníky v letech 2002–2012. V článku kladu důraz zejména na hnízdící druhy. Dále uvádím 10 nově zjištěných druhů, které do roku 2001 ve sledované oblasti nebyly zaznamenány. Do konce srpna roku 2012 včetně bylo v oblasti Vrbenských rybníků zjištěno 202 ptačích druhů. U výjimečných záznamů jsou uvedeny podrobnější informace, případně etologické poznámky.

Klíčová slova: Vrbenské rybníky, vodní ptactvo, vzácné druhy.

Úvod

Přírodní rezervace Vrbenské rybníky (dále jen VR) je vskutku jedinečná soustava 4 rybníků (jak pro vysokou početnost, tak malou plachost vodního ptactva) v těsném sousedství stotisícové aglomerace České Budějovice na jihu Čech. VR jsou součástí rozsáhlejší ptačí oblasti Českobudějovické rybníky. Obsáhlá práce, zahrnující jak podrobný popis sledované oblasti, tak poznatky o celoročním výskytu všech ptáků v této rezervaci do konce roku 2001, byla publikována ve sborníku Jihočeského muzea (BRANDL et al. 2002). Do roku 2001 bylo ve sledované oblasti zaznamenáno 191 druhů ptáků. V posledním desetiletí došlo k významným změnám v hnízdni početnosti některých vodních druhů ptáků a některé druhy byly nově zaznamenány. Vybraným z nich a některým dalším se věnuji v tomto příspěvku.

Metodika

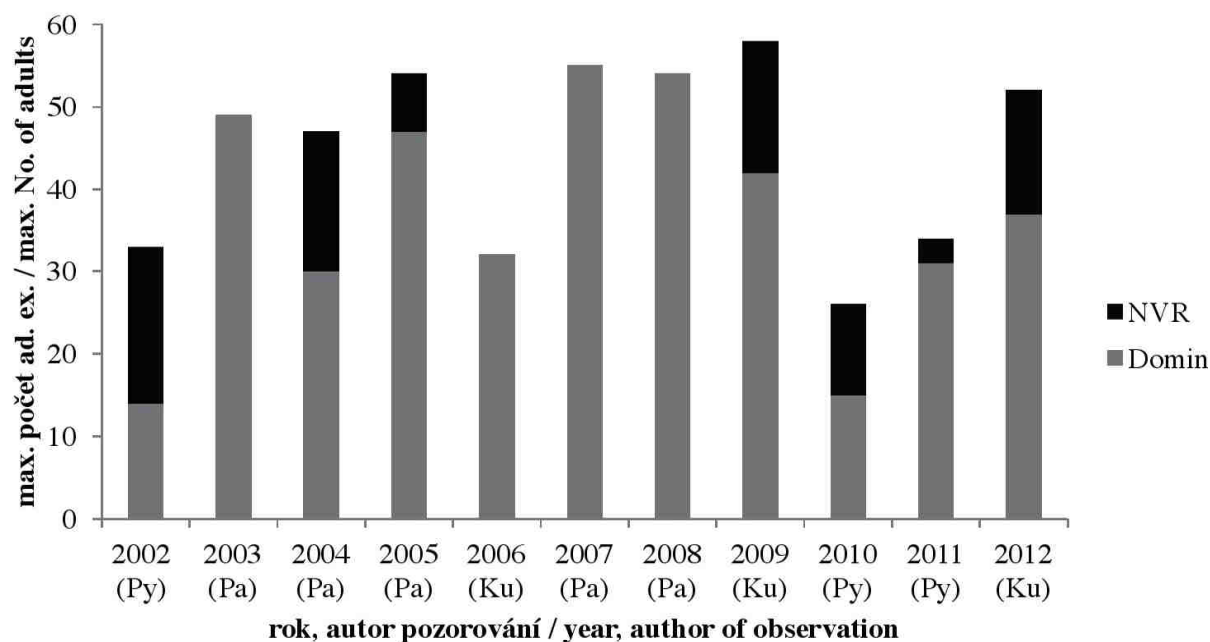
Údaje o jednotlivých druzích pocházejí z kartotéky faunistických pozorování Jihočeského ornitologického klubu a terénních záznamů jednotlivých ornitologů. Pro stručnost textu jsou vícekrát se vyskytující autoři pozorování dále uvedeni pouze zkratkou: Pavel Albert (Al), Jiří Bureš (Bu), Petr Bürger (Bü), Milan Frencl (Fr), Jan Havlíček (Ha), Martina Kipson (Ki), Vojtěch Kubelka (Ku), Petr Líbenek (Lí), František Marec (Ma), Michal Pakandl (Pa), Jiří Pykal (Py), Martin Šálek (Šá), Jakub Vlček (Vl), Jiří Vondrka (Vo), Jaroslav Závora (Zá) a některé z rybníků jsou uváděny zkratkami: Domin, Černiš, Starý Vrbenský rybník (SVR) a Nový Vrbenský rybník (NVR). Diskuze je již součástí komentáře ke každému druhu. Jednotlivé druhy jsou charakterizovány statutem výskytu a trendem hnízdní početnosti (pokud je relevantní), který srovnává období výzkumu VR 1985–2001 a 2002–2012.

Výsledky a diskuse

Potápka černokrká (*Podiceps nigricollis*)

status: pravidelně hnízdící, zejména na rybníce Domin, 13–29 párů, stabilní trend

Potápka černokrká byla klasifikována jako pravidelně hnízdící druh na VR v letech 1985–2001. V letech 1991 až 1994 se pohybovala početnost dospělých hnízdících ptáků mezi 25–92 ex. (BRANDL et al. 2002). Pro období 1997 až 2004 byla početnost odhadnuta na 25–87 ex., respektive 10–35 párů a VR označeny za jedinou pravidelnou hnízdní lokalitu tohoto druhu na celém Českobudějovicku (CEPÁK et al. 2005). V letech 2001 až 2012 nedošlo k výrazným změnám v početnosti hnízdících potápek. Maximální počet byl zjištěn 3. 6. 2009, celkem 58 ad. + 6 pull. (Domin, 42 ad. + 3 pull., 10 ad. na hnízdech; NVR, 16 ad. + 3 pull.), další 1 pár byl pozorován na Dasenském rybníce v blízkosti VR (Ku), nejmenší maximum hnízdících potápek bylo zjištěno v roce 2010, kdy bylo 17. 5. na Dominu pozorováno pouze 15 ad. a dalších 11 ad. na NVR, tedy celkem 26 ad. (Py). Nižší stav potápek v letech 2010 a 2011 mohl být způsoben téměř úplnou absencí litorálních porostů (předchozí hromadné odumření) na rybníce Domin a letněním západní části NVR v roce 2011, tedy nedostatkem hnízdních a potravních příležitostí. Naopak v roce 2012 byly počty hnízdících potápek opět vyšší a optimální potravní nabídka na zarostlé západní části NVR (lehce snížená hladina, ale zejména absence rybí obsádky) stimulovala pravděpodobně dvojí zahnízdění některých párů potápek (Py, Ku). To dokumentují následující údaje: 18. 5., Domin, 37 ad. (min 3 na hnízdech) + 2 + 2 pull.; západní část NVR, 13 ad. (6 na hnízdech); východní část NVR, 2 ad. (Ku); 6. 6., Domin, 26 ad. + 18 pull. (tedy zhruba 10 párů s mláďaty); západní část NVR, 8 obsazených hnízd; 16. 6., Domin, 28 ad. + 15 pull.; západní část NVR, 11 ad. (1 p. u hnízda) + 6 pull.; 16. 7., západní část NVR, 7 obsazených hnízd + velké množství juv. (vše Py); 4. 8., západní část NVR, 16 ad. + 21 pull. (Šá, Ki). Optimální podmínky na západní části NVR v roce 2012 umožnily zahnízdění pisil čáponohých a výskyt ibisů hnědých. Hnízdící potápky černokrké, podobně jako do roku 2001, preferují rybník Domin (obr. 1). V letech 2007 a 2008 není známa proporce počtu potápek mezi Dominem a NVR, proto jsou všechny potápky uvedeny pro rybník Domin. Potápka černokrká je jedním z nejnápadněji ubývajících ptačích druhů v České republice (ŠTASTNÝ et al. 2006) a za nejnápadnější ohrožující faktor je považována příliš velká rybí obsádka a následný nedostatek potravy (CEPÁK et al. 2005). Relativně stabilní populace potápek černokrkých na VR je dobrým příkladem vhodnosti managementu snížené rybí obsádky.

Obr. 1 – Maximální početnost dospělých potápek černokrkých (*Podiceps nigricollis*) v PR Vrbenské rybníky v letech 2002 až 2012.

Fig. 1 – Maximum abundance of adult Black-necked Grebes (*Podiceps nigricollis*) in Vrbenské rybníky nature reserve in 2002–2012.

Kormorán velký (*Phalacrocorax carbo*)

status: pravidelný výskyt, zejména na rybníce Černiš, hnízdění možné, nárůst početnosti

Kormorán velký je do roku 2001 hodnocen nepravidelným výskytem na VR s maximálním počtem 100 ex. na rybníce Černiš v letech 1995 a 1999 (Fr) (BRANDL et al. 2002). V posledním desetiletí se na rybníce Černiš pravidelně shromažďují hejna přes 100 ex. na nocování, která přes den zaletují za potravou na řadu vzdálenějších rybníků, ale loví i v rámci VR. Zde jsou uvedeny nejvyšší počty: 11. 4. 2007, Černiš, min. 239 ex. nocuje na olších podél břehu rybníka; 20. 3. 2008, Černiš, min. 473 ex. nocuje (vše Ku); 21. 3. 2009, Černiš, 650–700 ex. (Pa); 20. 11. 2009, Černiš, min. 770 ex. nocuje; 18. 12. 2011, Černiš, min. 413 ex. nocuje (vše Ku); 20. 3. 2012, Černiš, min. 350 ex. (Al). Dle pozdějších záznamů kormoránů v hnízdní sezóně v blízkosti kolonie volavek popelavých nelze vyloučit možné hnízdění: 3. 5. 2008, Černiš, 24 ex. sedí na olších 50 m od kolonie volavek popelavých; 27. 5. 2009, Černiš, 29 ex. sedí na olších blízko kolonie volavek popelavých, následující den zde sedí pouze 1 ex., ostatní asi na lovu (vše Ku). Hnízdění však nebylo prokázáno.

Kormorán malý (*Phalacrocorax pygmeus*)

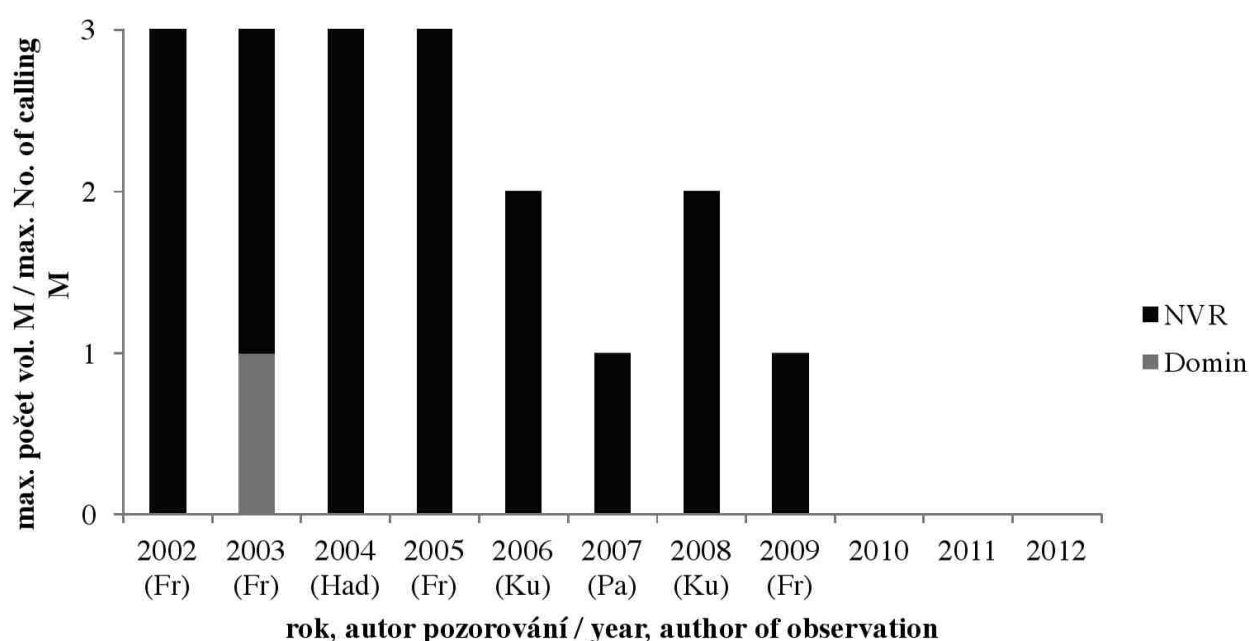
status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Tento druh byl zjištěn pouze jednou: 23., 24. a 26. 12. 2006, VR, 1 ad. se zdržoval na NVR a SVR, lovil malé rybky mezi březnačkami (Ku, Zá). Dne 27. 12. již nebyl po zamrznutí rybníků na VR ani na řece Vltavě a blízkém okolí pozorován.

Bukáček malý (*Ixobrychus minutus*)

status: pravidelně hnízdící, zejména na NVR, 0–3 páry, stabilní trend

Bukáček malý byl v letech 1985 až 2001 označen statutem „možné hnízdění“. Pravidelně se začal vyskytovat od roku 1996 (BRANDL et al. 2002). V posledním desetiletí bylo jeho hnízdění prokázáno nálezem třech hnízd dne 3. 6. 2005. Všechna hnízda byla na NVR (2 hnízda v západní zarostlejší části a 1 hnízdo ve východní velké části) a v porostu orobince. Ve všech třech hnízdech se nacházela 2 vejce. Hnízda již znovu navštěvována nebyla, výsledek hnízdění není znám (ŠEBESTIAN in litt.). O pravidelném pravděpodobném zahnízdění svědčí i výskyt volajících samců. Jejich maximální počty v jednotlivých letech ukazuje obr. 2. Z něj je patrná kulminace početnosti druhu na 3 párech v letech 2002 až 2005 a poté pokles počtu volajících samců. Jednoznačná je i preference NVR (zejména jeho zarostlé západní části) jako hnízdní lokality v rámci VR. Absence volajících samců bukáčka v posledních třech letech může být způsobena zhoršením stavu litorálních porostů (hlavně orobince), podobně jako u potápky černokrké v letech 2010 a 2011. K odumírání litorálních porostů došlo zejména kvůli vysoké úživnosti (obsahu živin – N a P) a následné anaerobii. Pro přirozenou obnovu porostů byla provedena ochranná opatření jako například letnění západní části NVR v roce 2011 (PYKAL in verb.). Proto zde na letněném rybníce nemohl tento rok bukáček zahnízdit. Avšak pozorování ze 16. 6. 2011, plavební kanál v Českém Vrbném, 1 ex. lov (P. Leischner) naznačuje, že se bukáček na VR mohl v roce 2011 vyskytovat.

Obr. 2 – Maximální početnost volajících samců bukáčka malého (*Ixobrychus minutus*) v PR Vrbenské rybníky v letech 2002 až 2012.

Fig. 2 – Maximum abundance of calling Little Bittern's (*Ixobrychus minutus*) males in Vrbenské rybníky nature reserve in 2002–2012.

Volavka bílá (*Egretta alba*)

status: pravidelný výskyt, hnízdění možné, nárůst početnosti

Volavka bílá byla do roku 2001 hodnocena pravidelným výskytem v počtu několika ex. a v roce 1995 došlo k možnému zahnízdění na SVR (BRANDL et al. 2002). Od tohoto roku se volavky bílé na území VR, podobně jako jinde v jižních Čechách (MACHÁČEK et al. 2008) a celé České republice (ŠŤASTNÝ et al. 2006), vyskytují ještě častěji a ve větších počtech: 5. 10. 2006 Černiš, 17 ex. na dně upuštěného rybníka (Ku); 16. 8. 2007 Černiš, 20 ex. (Py). Podle výskytu ptáků ve svatebním šatě v hnízdní době nelze vyloučit možné zahnízdění: 12. 5. 2007 Černiš, 1 ex. ve svatebním šatě, na břě-

hu 300 m od kolonie volavek popelavých (Pa); 20. 4. 2008 SVR, 2 ex. ve výtopě; 12. 4. 2009 Černiš, 2 ex., možná ve svatebním šatě sedí na olších 60 m na Z od kolonie volavek popelavých (obojí Ku).

Volavka stříbřitá (*Egretta garzetta*)

status: nově zjištěný druh, pravidelně hnízdící na NVR, 1–2 páry, nárůst početnosti

Volavka stříbřitá nebyla do roku 2001 ve sledované oblasti vůbec zjištěna (BRANDL et al. 2002). Od roku 1997 existuje pravidelná hnízdní lokalita na Zlivském rybníce, 10 km severně od oblasti VR (ŠIMEK & BRANDL 1998). Na Zlivském rybníce pravidelně hnízdí 1–4 páry volavek stříbřitých (ŠTASTNÝ et al. 2006). V roce 2006 byly 2 ex. pozorovány v hnízdní době v kolonii kvakošů na Starohaklovském rybníce (Pa), což je pouze 1 km západně od hranice VR. V roce 2007 došlo k prvnímu pozorování: 20. 5., NVR, 1 ex. na ostrůvku (Ku) a prvnímu zahnízdění volavek stříbřitých na VR. K hnízdění došlo na ostrůvku východní části NVR v již existující kolonii kvakošů. Vzrostlé mládě bylo pozorováno na keřích ostrůvku mimo hnízdo 15. 7. 2007 (Pa); 1. 8. 2007 tamtéž 1 ad. krmí 3 nevzletná juv. (Py). Rodinka se na lokalitě zdržovala až do konce léta: 15. 9. NVR, 5 ex. (Ku). Ostrůvek (30 × 30 m) vzhledem připomíná hnízdiště ze Zlivského rybníka, je zarostlý převážně bezem černým a několika vzrostlými břizami bělokorymi. V roce 2007 byly volavky stříbřité početnější i na jiných místech Českobudějovicka, např.: 22. 6. Starohaklovský rybník, 4 ex. (Pa); 5. 7. Zlivský rybník, 9 ex. na hnízdišti a 29. 7. rybník Nová u Dívčic, 19 ex. lovicích (obojí Ku). V celé ptačí oblasti Českobudějovické rybníky hnízdilo až 7 párů (HORA et al. 2010). První zahnízdění volavky stříbřité na VR může souviset s vyšší početností tohoto druhu na Českobudějovicku v roce 2007. V následujícím roce existuje pouze 1 záznam z VR, a to: 16. 5. 2008, NVR, 1 ex. na ostrůvku (Py). Při uvážení skrytého způsobu hnízdění tohoto druhu nelze zahnízdění v tomto roce vyloučit. V roce 2009 došlo na témže místě k vyhnízdění min. 1 páru. První pozorování pochází z 27. 4., 3 ex. (Py). V průběhu května a začátkem června pozorovala řada ornitologů 1–2 ad. ve svatebním šatě, jak přímo na ostrůvku NVR, tak při lovu v blízkém okolí. K potvrzení hnízdění došlo 13. 7., NVR, 2 ad. + 3 imm. (Fr). V roce 2010 na témže místě vyhnízdily dva páry, o čemž svědčí pozorování z 13. 7., NVR, 13 ex. (5 ad. + 8 juv.), z toho 3 juv. ještě nevzletná a šplhají po křovinách na ostrůvku (Py). Jednotliví ptáci byli pozorováni i v průběhu hnízdní sezóny. Z roku 2011 dokládá hnízdění 2 párů několik pozorování: 19. 5., NVR, 1 ad. sedí na ostrůvku na hnízdě (Ku); 13. 7., NVR, 7 juv., mláďata ze dvou hnízd, která již poletují kolem ostrůvku (Py); 22. 7., NVR, 12 ex. (Fr). V roce 2012 na tradičním ostrůvku NVR vyhnízdily pravděpodobně 3 páry volavek stříbřitých: 27. 4., NVR, ostrůvek, 2 ad. SŠ (Ku); 16. 7., NVR, 10 juv. ex., 4 ex. asi z jednoho hnízda ještě nelétají, lezou po vrcholcích křovin, další juv. ex. na křovinách nebo na kraji hnízdního ostrůvku již neobratně létají (Py); 4. 8., NVR, ostrůvek, 12 ex. (Šá, Ki). Hnízdění 1–3 párů na NVR v posledních letech může být způsobeno přesunem ptáků z jiných hnízdišť, například Zlivského rybníka, kde v posledních 3 letech hnízdící volavky stříbřité nebyly zaznamenány (vlastní pozorování, PYKAL in verb.).

Volavka rusohlavá (*Bulbucus ibis*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Tento druh byl pozorován na území VR pouze v roce 2009 a to dvakrát v průběhu dubna: 13. 4., NVR, 1 ad. ve svatebním šatě na ostrůvku (J. Chytil, Zá, Ku); 27. 4., NVR, 1 ex. (Py). Pravděpodobně se jednalo o jedince uniklého ze ZOO Ohrada u Hluboké nad Vltavou.

Ibis hnědý (*Plegadis falcinellus*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Ibis hnědý byl poprvé na VR zaznamenán až v roce 2012. Dne 3. 5. byl odpoledne 1 ex. na západní zarostlé části NVR (Py). Tentýž den večer byli na stejném místě pozorováni 2 ad. (P. Kovář, F. Čech). Následující den, 4. 5., byl stále na stejné zarostlé části NVR potvrzen výskyt 2 ad. SŠ, dle vybarvení pravděpodobně pár (Ku, Zá). Lokalita byla 40 min. bezúspěšně pozorována, až poté znenadání ibisové odněkud přilétli a začali se živit před vyhlídkovou plošinou. Několikrát byli vyháněni pisilami čáponohými z jejich teritorií. Postupně při sběru potravy zašli do orobincového porostu a opět již nebyli vidět. Od 5. 5. do 13. 5. řada pozorovatelů 2 ad. ibise na stejné lokalitě pozorovala, což svědčí o jejich kontinuálním výskytu: 5. 5. (Bu, P. Brandl); 7. 5. (Fr); 8. 5. (J. Studecký, J. Stančo, L. Stančo, Vl); 11. 5. (Ku, Lí); 12. 5. (P. Dvořák), 13. 5. (Al). Během těchto 10 dní byl občas samostatně pozorován pouze jeden ex., takže pár nezůstával stále pospolu. Přestože se jedná o malou lokalitu, ibisové se chovali značně nenápadně a někteří ornitologové, kteří se je v těchto dnech vydali pozorovat, skončili bez úspěchu. Dne 11. 5. byly ibisové v orobinci cca 10 m od břehu a opatrného pozorovatele na tuto vzdálenost tolerovali (obr. 5 v barevné příloze č. 3), později byli z teritoria vyhnáni lyskou černou. Dne 14. 5. byl na stejném místě naposledy zjištěn jen jeden jedinec (J. Vaněk, R. Muláček, L. Hlásek, A. Holub, A. Regner). Při žádném z výše zmíněných pozorování však nebylo zaznamenáno chování, které by naznačovalo pokus o zahnízdění. Pozorování pravděpodobného páru v hnízdní době je v ČR velmi neobvyklé, většina záznamů totiž pochází z podzimních pohnízdnic potulek (HUDEC 1994). Později v sezóně byl vždy jeden ex. ibise hnědého pozorován na rybnících v širším okolí VR. Na Vyšatově byl pozorován 16. 5. (Šá); 20. 5. (Ma); 25. 5. (Ku). Dne 31. 5. byl pozorován 1 ex. na Novohaklovském rybníce (Zá). A 18. 6. dokonce 1 ex. na Služebném rybníce na Třeboňsku (Zá). Od 22. 6. po dobu jednoho týdne pravidelně vídal 1 ex. J. Riegert opět v oblasti VR, ale na rybníce Domin. Při kontrole hnízd kvakošů na 3 ostrůvcích na Dominu nebylo nalezeno žádné hnízdo naznačující hnízdění ibisu hnědých (J. Riegert). Poslední pozorování v sezóně vůbec pochází opět z Dominu: 16. 7. 1 ex. (Py).

Kolpík bílý (*Platalea leucorodia*)

status: nově hnízdící druh, pravidelně hnízdící na NVR, 1–5 párů, nárůst početnosti

Výskyt kolpíka bílého je do roku 2001 na území VR charakterizován jen ojedinělými zálety (BRANDL et al. 2002). Od roku 2009 však začal na ostrůvku NVR každoročně hnízdit v počtu 1–5 párů společně s kvakoši a volavkami stříbřitými. Od 28. 4. do června 2009 pozorovalo velké množství ornitologů na NVR 1–3 ad. ve svatebním šatě. Avšak zjištění hnízda či mláďat z této sezóny chybí. O hnízdění 4–5 párů v roce 2010 svědčí řada pozorování: 4. 4., NVR, 12 ex. ve svatebním šatě (Al); 10. 4., NVR, 8 ad. (Fr); 6. 5., NVR, min. 5 ex. na ostrově (Py) a 15. 5., NVR, min. 4 páry na hnízdech na ostrově (Bü). V roce 2011 vyhnízdily na témže místě 3 páry: 26. 3., NVR, min. 4 ad. stavba hnízd (Ku); 16. 4., NVR, 3 obsazená hnízda (Bü); 19. 5., NVR, min. 1 ad. na hnízdě + 3 pull. (Ku); 7. 6., NVR, 2 hnízda + 3 a 4 juv. (Bü); 5. 7., NVR, 7 ex. (4 imm.) (Fr); 9. 7., Domin, 8 ex., část juv. (Ku). Podobná situace se opakovala i v roce 2012, jak ukazují vybraná pozorování: 17. 3., NVR, ostrůvek, 4 ad. SŠ (Fr); 21. 3., VR, 12 ad. (Al, V. Albertová); 27. 4., NVR, ostrůvek, 8 ad. SŠ u hnízd (Ku); 6. 6., NVR, min. 3 hnízda s juv. na ostrůvku (první juv. již létají), 16. 7., NVR, ostrůvek, 4 juv. (asi z jednoho hnízda), ještě nelétají, lezou a přeskakují po vrcholcích křovin (vše Py). V roce 2012 tedy na VR vyhnízdily 3–4 páry kolpíka. Hnízdění kolpíka bílého na VR může být součástí přesunů hnízdišť českobudějovické populace mezi jednotlivými rybníky, protože v letech 2010 a 2011 nebylo hnízdění potvrzeno na tradičním hnízdišti na Zlivském rybníce (vlastní pozorování, PYKAL in verb.). Toto je podobná situace jako u volavky stříbřité.

Husice nilská (*Alopochen aegyptiacus*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Husice nilská (egyptská) byla v oblasti VR zjištěna ve třech letech: 16. 11. 2008, SVR, 1 ex. (Pa); 21. a 27. 12. 2008, VR, 2 ex. (Vo); 7. 11. 2009, Černiš, 1 ex. (Pa); 22. 11. 2011, Domin, 1 ex. (Py, ZÁ). Tento druh se v posledních letech v české krajině objevuje stále častěji, dokonce na dvou místech v jihozápadních Čechách v roce 2008 zahníždil (SCHRÖPFER et al. 2011). Ptáci z České republiky pocházejí nejspíše z ferálních populací v západní Evropě.

Hvízdák chilský (*Anas sibilatrix*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Hvízdák chilský (stejnobarvý) byl zjištěn pouze dvakrát, zřejmě tentýž jedinec: 29. 10. 2009, Domin, 1 ex. sedí na ostrůvku v přítomnosti březňáček (VI). Tentýž pták byl pozorován již 15. 10. 2009 na rybníce Starý Houženský v blízkosti VR (VLČEK in litt.); 15. 12. 2009, Černiš, 1M (J. Vrána, Ha). Pták se zdržoval ve společnosti ostatních kachen (kromě desítek březňáček, poláků velkých a chocholaček také 1 ex. poláka kaholky, 1F poláka malého, 2M zrzohlávky rudozobé, 2 ex. hohola severního, 3M + 2F čírky obecné a 1M hvízdáka eurasijského), přičemž přítomnost hvízdáka eurasijského nijak nevyhledával. Klidně střídavě plaval, odpočíval na hladině a hledal potravu. Pozorovatele vzdáleného 50 m si vůbec nevšímal (VRÁNA in litt.). Přestože se pták choval divoce, nejpravděpodobněji se jednalo o jedince uprchlého ze zajetí.

Lžičák pestrý (*Anas clypeata*)

status: pravidelný výskyt, hnízdění možné, běžný na podzimním průtahu, nárůst početnosti

Lžičák pestrý byl v letech 1985–2001 hodnocen jako zřejmě pravidelně hnízdící kachna v počtu 1–2 páry a pravidelně protahující pták, max. 69 ex. v roce 1989 (BRANDL et al. 2002). Na podzimním průtahu došlo k nárůstu početnosti lžičáků, často překračující 100 ex. Zde je uveden výběr pozorování nad 100 ex., vždy nejvyšší pro daný rok: 28. 9. 2003, Domin, 142 ex.; 22. 9. 2004, Domin, 192 ex. (obojí Pa); 21. 9. 2007, SVR, 164 ex.; 28. 9. 2008, Domin, 194 ex.; 25. 10. 2009, VR, 234 ex. (Domin 195 ex., NVR 39 ex.) (vše Ku); 9. 10. 2010, VR, 163 ex. (Vo). Pouze v roce 2005 s nejvyššími počty je pro ilustraci vypsána celá podzimní dynamika: 17. 8., Domin, 25 ex.; 15. 9., Domin, 145 ex. (obojí Py); 17. 9., Domin, 176 ex.; 14. 10., Domin, 170 ex. (obojí Ku); 29. 10., VR, 255 ex. (Pa); 2. 11., SVR, 336 ex.; 9. 11., SVR, 228 ex., (obojí Ku); 15. 11., SVR, 173 ex. (Py).

Od roku 2002 hnízdění prokázáno nebylo, ale řada pozorování nasvědčuje, že k hnízdění stále pravděpodobně dochází a to zejména na rybníce Domin. Např.: 14. 6. 2003, NVR, 2 ex. (Pa); 11. 5. 2004, Domin, 1 pár, 1M byl poté pravidelně pozorován do konce června; 26. 4. 2005, Domin, 13M + 5F tok; 12. 6. 2005, Domin, 2M + 1F; 28. 6. 2005, NVR, 1 pár; 6. 6. 2006, Domin, 8M v prostém šatě + 1F, imponování; 3. 5. 2008, Domin, 4M; 28. 6. 2008, Domin, 3M v prostém šatě; 3. 6. 2009, Domin, 1M (vše Ku), 16. 4. 2011, VR, 12 párů + 6M (Pa).

Polák malý (*Aythya nyroca*)

status: ojedinělý výskyt, možné hnízdění v roce 2007

Polák malý byl v letech 1985–2001 hodnocen jako vyskytující se vzácně na tahu se dvěma dubnovými záznamy 1M (BRANDL et al. 2002). Od roku 2002 byl v mimohnízdění době zjištěn pouze dvakrát: 16. 12. 2009, Černiš, 1 ex. (Ha, VI, Vo, M. Zelňaková); 10. 3. 2012, Černiš, 2 ex. (Al). Ojedinělé je

pozorování: 18. 5. 2007, NVR, 3M + 2F tok (Ku) nasvědčující možnému hnízdění. Ptáci byli pozorováni hodinu při intenzivním toku na západní zarostlé části NVR, poté se rozdělili na 1 pár a 2M + 1F, stále se pohybovali v blízkosti rákosí, mimo tok byli značně nenápadní. Při kontrole 20. 5. a později v sezóně již poláci malí nebyli zjištěni.

Polák proužkozobý (*Aythya collaris*)

status: zjištěn v blízkosti VR, první potvrzené pozorování tohoto druhu v České republice

Tento americký polák byl pozorován jednou: 13. 4. 2006, Dasenský rybník, 80 m od hranice VR, 1M ve svatebním šatě (Ku). Pták se zdržoval ve společnosti poláků velkých, dokonce tokal jako hohol zakláněním hlavy na 1F poláka velkého, s největší pravděpodobností pták bez kroužku. Faunistická komise pozorování uznala v kategorii A pod číslem 23/2006, jako první pozorování tohoto druhu v České republice. Podrobnější popis pozorování byl již publikován (KUBELKA & DOLEŽAL 2007).

Hohol severní (*Bucephala clangula*)

status: pravidelný výskyt, nepravidelné hnízdění, prokázáno pouze v roce 2002, stabilní trend

Hnízdění hohola severního nedoznalo v posledním desetiletí změn, stále dochází k nepravidelnému zahnízdění 1 páru podobně jako do roku 2001 (BRANDL et al. 2002). To bylo prokázáno pouze v roce 2002: 16. 6., Domin, 1F + 7 pull. (Fr). Řada dalších pozorování nasvědčuje možnému hnízdění: 25. 4. 2004, VR, 3 páry, tamtéž 2. 5. 3M + 4F (Pa); 31. 5. 2004, Domin, 1F; 5. 6. 2004, NVR, 1F; 6. 5. 2006, NVR, 1M; 3. 5. 2008, Domin, 1 pár (vše Ku); 13. 5. 2012, NVR, západní zarostlá část, 1 p. (Ma); 27. 7. 2012, Domin, 1F (P. Kolka, M. Došlý).

Jeřáb popelavý (*Grus grus*)

status: nově zjištěný druh, nepravidelný výskyt, možné hnízdění v roce 2010

Do roku 2001 nebyl jeřáb na území VR zaznamenán. V poslední dekádě se občas vyskytl v blízkosti rezervace: 2. 4. 2005, České Budějovice – Zavadilka, 8 ex. v toku (Vít Kubelka); 2. 4. 2009, Starohaklovský rybník – pole, 1 ex. (Al). První pozorování z VR pochází z roku 2006: 11. 3., Zavadilka – pole (hranice VR), 2 ad. odlet k severu nad VR (Ku). Další dvě pozorování pocházejí z roku 2010: 18. 3., VR, 3 ex. (Zá); 7. 5., České Budějovice, sídliště Máj, 2 ad. přelet od Bažantnice u Černiše (Ku). Poslední pozorování a klimatická situace v roce 2010, kdy olšina u Černiše a její vnitřní louky byly po častých deštích významně zatopeny, nemohou vyloučit možnost zahnízdění v některé ze zatopených částí bažinné olšiny. Bohužel nikdo příhodné lokality v průběhu hnízdění sezóny nekontroloval. V souvislosti s rozšiřováním hnízdění populace jeřábů v České republice (ŠŤASTNÝ et al. 2006), i v rámci jižních Čech – např. na Písecku pravidelně hnízdí v posledních letech 2–4 páry (ŠEBESTIAN in litt.) je potřeba tomuto velkému, ale skrytě hnízdícímu druhu věnovat zvýšenou pozornost.

Pisila čáponohá (*Himantopus himantopus*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Pisila čáponohá byla v oblasti pozorována prvně až v roce 2011: 5. 5., Domin, 1 ex. (Al). Je to trochu s podivem, že nebyla zaznamenána dříve, protože na celém Českosudějovicku se objevuje téměř každý rok a nepravidelně i hnízdí (KUBELKA & PYKAL 2012). Zato v roce 2012 došlo k zahnízdění pisil na VR a dalších místech jižních Čech. První záznam pisil v jižních Čechách pochází z Novohaklovského rybníka, 13. 4., 2 ad. (Py, Zá, T. Bodnár). Na VR byly pisily nejdříve pozorovány na Dominu, 22. 4.,

2 ad. (Al., V. Albertová); 29. 4., 1 p. (Ma). Na hnízdišti, orobincem řídkce zarostlé západní části NVR (obr. 6 v barevné příloze č. 4), byly pisily prvně pozorovány 27. 4., 2 ad. sběr potravy. Dne 3. 5. bylo na stejné lokalitě 6 ad. pisil a jeden pár již stavěl hnízdo na malé orobincové stoličce (vše Ku). Následuje řada pozorování hnízdících pisil od různých ornitologů z této lokality, dále jsou uvedena jen vybraná pozorování. Maximálně bylo zaznamenáno 10 ad. pisil a to dvakrát: hned 4. 5., kdy docházelo k vymezování teritorií a 1 p. stavěl hnízdo (Ku) a 8.5. (Py, Al). Dne 5. 5. bylo pozorováno 8 ex., z toho u dvou párů bylo pozorováno páření, obhajoba teritoria a u jednoho páru stavba hnízda (Bu). Dne 10. 5. bylo na stejné lokalitě pozorováno 7 ad., z toho 3 ad. již seděly na hnízdech. Hnízda byla na orobincových stoličkách v řídkém porostu téměř v řadě s rozestupy cca 20 m, neblíže cca 35 m od břehu a byla stále přistavována. O den později bylo opět pozorováno 7 ad. (3 p. + 1M), ale již jen dvě obsazená hnízda. Třetí pár opustil nejjižnější hnízdo (zřejmě den předtím ještě neměl sněženou snůšku) a stavěl jiné hnízdo poblíž předchozího. V jednom ze dvou hnízd bylo při střídání partnerů pozorováno min 1 vejce. Ale pravděpodobně již oba páry inkubovaly snůšku. Dne 18. 5. bylo pozorováno 3M + 2F, inkubovány byly dvě snůšky na stejných hnízdech jako 11. 5. Hnízdící pisily hledaly potravu blízko hnízd v mělké vodě a řídkém porostu orobince, ale zaletovaly za potravou i na vedlejší Domin (vše Ku). Podobná situace dvou obsazených hnízd byla zjištěna i 23. 5. (Lí). Dne 2. 6. bylo na lokalitě stále 7 ad. (3 p. + 1 ad.), tři dospělci seděli na třech hnízdech (Pa). Dne 6. 6. byl pozorován pouze jeden pár u hnízda (dvě hnízda zmizela), na kterém byla dvě vylíhlá pull. a min 1 vejce (Z. Hanč) (obr. 7 v barevné příloze č. 4). O den později byl pozorován 1 p. na stejném hnízdě se 3 pull. a 1 vejcem (Lí). Z následujícího období bohužel chybí jakákoliv pozorování pisil na VR. Dne 15.6. (Pa) a 16. 6. na VR žádné pisily zaznamenány nebyly, stejně tomu bylo o měsíc později (Py). Na NVR se celkově v roce 2012 vyskytovalo maximálně 10 ad. pisil, min 3 p. inkubovaly snůšku, která se vylíhla zřejmě pouze 1 páru. Následující negativní pozorování nasvědčují tomu, že se jednalo o neúspěšné hnízdění a dospělci po ztrátě mláďat lokalitu opustili. V roce 2012 se pisily zdržovaly na řadě dalších vhodných rybníků na jihu Čech, například Vyšatově či Vlhavském rybníce (ČESKÁ SPOLEČNOST ORNITOLOGICKÁ 2012), mláďata byla pozorována pouze na MAPE Mydlovary: 23. 6. 2 páry, 1 p. inkubuje snůšku, druhý pár byl pozorován s 1 pull., dne 28.6. již byla lokalita zaplavena vodou a bez pisil (VONDRKA in litt.) a na Třeboňsku: 7. 7., Farský rybník, 2 ad. + 2 pull. cca 20 dní stará (J. Cepák, P. Pithart). Pozdější zřejmě neúspěšný pokus o vyhnízdění pisil na MAPE Mydlovary u Dívčic může souviset s předchozím neúspěchem některých ptáků v oblasti VR a jejich následným přesunem na jinou lokalitu.

Jespák rezavý (*Calidris canutus*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Tento holoarktický bahňák byl zjištěn pouze jednou: 25. 9. 2004, SVR, 1 juv. na dně vypuštěného rybníka (Pa).

Sluka lesní (*Scolopax rusticola*)

status: nepravidelný výskyt 2–3 ex. v olšině u rybníka Černiš, hnízdění možné, stabilní trend

Sluka lesní se do roku 2001 nepravidelně vyskytovala v olšině u rybníka Černiš a v roce 1991 došlo k možnému zahnízdění (BRANDL et al. 2002). V posledním desetiletí byly sluky pozorované třikrát: 29. 3. 2005, VR, Bažantnice, 2 ex. (Py); 25. 3. 2010, VR – okraj Bažantnice, 3 ex. tok v letu (Ku); 29. 4. 2010, VR – mezi Bažantnicí a Arpidou, 1M tok v letu (Py). Pozorování z roku 2010 nasvědčují možnému hnízdění. Je pravděpodobné, že se zde sluky vyskytovaly i v jiných letech, ale oblast Bažantnice nebyla ornitology pravidelně navštěvována, tak jako rybníky, a tento druh, podobně jako jeřáb popelavý, mohl být přehlížen.

Vodouš rudonohý (*Tringa totanus*)

status: nepravidelný výskyt 1–4 ex., hnízdění možné, stabilní trend

Vodouš rudonohý je v práci BRANDLA et al. (2002) charakterizován jako vzácně hnízdící. Tento stav přetrvává i v současné době, kdy jsou však příhodné podmínky (obnažená dna upuštěných rybníků) v oblasti vzácností. Několik pozorování naznačuje možné hnízdění: 22. 3. 2003, SVR, 4 ex. (Pa); 18. 3. 2009, NVR, 1 ex. na dně vypuštěného rybníka (Al); 7. 5. 2011, NVR, 1 ad. se kontaktně ozýval a rozhlížel z ostřicové stoličky, živil se na dně vypuštěné (letněné) západní části NVR (Ku).

Racek černohlavý (*Larus melanocephalus*)

status: pravidelný výskyt 1–3 ex., zejména na rybníce Domin, hnízdění možné, stabilní trend

Racek černohlavý byl v oblasti VR pozorován od roku 1998, kdy došlo i k prokázanému hnízdění (BRANDL et al. 2002). V posledním desetiletí hnízdění prokázáno nebylo, ale řada pozorování možného hnízdění nasvědčuje: 6. 5. 2003, VR, 2 ex. (Šá); 15. 6. 2003, VR, 1 ex. (Vo); 29. 5. 2004, Domin, 2 ad. (Pa); 28. 6. 2005, NVR, 1 ex. (Ku); 17. 3. 2007, Domin, 1 ad.; 6. 4. 2007, Domin, 1 ad.; 9. 3. 2008, Domin, 1 ad.; 5. 4. 2008, Domin, 3 ad.; 12. 4. 2009, České Budějovice, sídliště Vltava, 1 ex. (vše Pa); 6.6. 2012, VR, 2 ad. SŠ (Vl).

Racek bělohlavý/středomořský (*Larus cachinnans/michahellis*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

V práci BRANDLA et al. (2002) je ze skupiny „velkých“ racků uveden pouze racek stříbřitý (*Larus argentatus*) jako řídce protahující druh. Pod těmito pozorováními se mohou skrývat podobné, nedávno vyčleněné druhy racek bělohlavý (*Larus cachinnans*) a racek středomořský (*Larus michahellis*), jejichž výskyt je navíc v České republice častější (VAVŘÍK 2010). Jediné dva záznamy běžnějších racků bělohlavých/středomořských pochází ze dne 1. 4. 2006, NVR, 1 ex. 2. zima + 1 juv. (Ku) a 9. 10. 2010, Černiš, 2 ex. (Pa), ale téměř jistě se nejedná o první záznamy těchto druhů. Práce VAVŘÍKA (2010) podává ucelený pohled na problematiku určování 3 „velkých“ druhů racků v terénních podmínkách České republiky. Pro co nejlepší rozlišení těchto druhů je to práce velmi užitečná, ne-li přímo nezbytná.

Racek Sabinův (*Larus sabinii*)

status: nově zjištěný druh, výjimečný výskyt

Tento americký racek byl zjištěn pouze jednou: 25. 9. 2004, SVR, 1 ex. s racky chechtavými na dně vypuštěného rybníka (Pa); 26. 9. 2004, SVR, 1 ex. tamtéž (Zá).

Moudivláček lužní (*Remiz pendulinus*)

status: pravidelně hnízdící, nezaznamenán v letech 2009 až 2011, pokles početnosti

Tento druh byl do roku 2001 charakterizován jako běžně hnízdící (BRANDL et al. 2002). Začátkem nového tisíciletí tomu zřejmě nebylo jinak, ale v roce 2006 došlo k rychlému úbytku z celých jižních Čech, z ne úplně známých příčin (BUREŠ 2008). Zde jsou poslední zaznamenaná hnízdění a výskyty moudivláčků na VR: jaro 2004 a 2005, hráz mezi Dominem a NVR, 1 pár (Pa); 19. 4. 2005, NVR, 2 ad. staví hnízdo na hrázi (Ku); 31. 5. 2007, NVR, 1M (Bu); 20. 4. 2008, NVR, 1 pár a 2 rozestavěná hnízda na bříze v jižní části NVR (Bu). V letech 2009, 2010 a 2011 nebyl moudivláček ve sledované oblasti zaznamenán.

Dva druhy, které sice nejsou vzácné svou početností, ale došlo u nich k výrazným změnám hnízdních stavů, jsou kvakoš noční a racek chechtavý. Prve zmíněný druh doznal za posledních 20 let výrazného nárůstu hnízdní početnosti. První hnízdění bylo prokázáno v roce 1994 (Černiš, 2 páry), v dalších letech byla pozorována vzletná mláďata v počtu do 20 ex. (BRANDL et al. 2002). V roce 2005 na VR hnízdilo již 89 párů (NVR, 77 párů; Domin, 12 párů) a v roce 2007 84 párů (NVR, 74 párů; Domin, 10 párů). Počet hnízdicích párů byl odhadnut podle počtu nalezených hnízd (HORA et al. 2010). V roce 2009 byl odhad početnosti hnízdicích párů ještě vyšší, celkově 124 párů. Na ostrůvku NVR bylo dohledáno 101 hnízd a na Dominu dalších 23 (ŠEBESTIAN in litt.). Opačný trend vykazuje racek chechtavý, jehož odhad početnosti byl 3 300 párů na VR v roce 1988 (BRANDL et al. 2002), v letech 1998 až 2002 1 500–2 000 párů (KLOUBEC 2002) a v roce 2011 jsem odhadl max. 600 párů. To naznačuje pokračující výrazný pokles početnosti, ale pro lepší hodnocení by bylo potřeba nashromáždit odhady početnosti i z dalších let. To platí pro oba tyto druhy, které by si zasloužily samostatné podrobnější rozpracování. Od roku 2002 bylo na území VR zjištěno 11 nových druhů vodních ptáků. Do konce srpna roku 2012 bylo v oblasti VR zaznamenáno 202 ptačích druhů.

Poděkování

Rád bych poděkoval všem ornitologům, kteří mi poskytli svá pozorování a recenzentům za cenné připomínky, které mi pomohly vylepšit kvalitu příspěvku. Darině Kubelkové patří můj dík za opravy překlepů v dřívější verzi rukopisu.

Literatura

- BRANDL P., BÜRGER P. & PYKAL J., 2002: Ptáci přírodní rezervace Vrbenské rybníky u Českých Budějovic. – Sborn. Jihočes. Muz. v Čes. Budějovicích, Přír. vědy 42 (Suppl.): 61–117.
- BUREŠ J., 2008: Moudivláček lužní mizí z jižních Čech. – Ptačí svět 15(1): 18.
- CEPÁK J., MUSIL P. & PYKAL J., 2005: Hnízdní populace potápky černokrké (*Podiceps nigricollis*) v jižních Čechách v letech 1997–2004 a možné příčiny úbytku početnosti. – Sylvia 41: 83–93.
- ČESKÁ SPOLEČNOST ORNITOLOGICKÁ 2012: Databáze pozorování ptáků. – URL: <http://birds.cz/avif> (přístup: 5. 9. 2012).
- HORA J., BRINKE T., VOJTĚCHOVSKÁ E., HANZAL V. & KUČERA Z., (eds) 2010: Monitoring druhů přílohy I směrnice o ptácích v letech 2005–2007. – Agentura ochrany přírody a krajiny, Praha. 319 p.
- HUDEK K. (ed) 1994: Fauna ČR. Ptáci – Aves 1. (2. Vydání). – Academia, Praha, 671 p.
- MACHÁČEK P., PYKAL J., ŠEVČÍK J. & CHOBOTSKÁ J., 2008: Výsledky dlouhodobého monitoringu vodních ptáků na jižní Moravě a v jižních Čechách. – Ministerstvo životního prostředí, Praha, 56 p.
- KLOUBEC B., 2002: Početnost jihočeské hnízdní populace racka chechtavého (*Larus ridibundus*) v letech 1998–2002. – Sylvia 38: 75–82.
- KUBELKA V. & DOLEŽAL R., 2007: Polák proužkozobý (*Aythya collaris*) – nový druh pro Českou republiku. – Sylvia 43: 186–189.
- KUBELKA V. & PYKAL J., 2012: Hnízdění vzácných bahňáků na Českobudějovicku v první dekádě 21. století s významným rokem 2007. – Sborn. Jihočes. Muz. v Čes. Budějovicích, Přír. vědy 52 (Suppl.): 7–21.
- SCHRÖPFER L., VERMOUZEK Z., ŠÍREK J. & STOLARCZYK J., 2011: Výskyt a hnízdění husice nilské (*Alopochen aegyptiacus*) v České republice v letech 1979 až 2009. – Sylvia 47: 67–75.
- ŠIMEK J. & BRANDL P., 1998: Faunistická pozorování v České republice v roce 1997. – Zprávy ČSO 46: 26–35.
- ŠTASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K., 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003. – Aventinum, Praha. 464 p.

VAVŘÍK M., 2010: Určování velkých bělohlavých racků (*Larus argentatus*, *L. cachinnans*, *L. michahellis*). – *Crex*, Zpravodaj jihomoravské pobočky ČSO 30: 9–25.

Adresa autora:

Vojtěch KUBELKA
Katedra ekologie, Přírodovědecká fakulta UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
kubelkav@gmail.com

Obr. 5 – Dospělí ibisové hnědí (*Plegadis falcinellus*) při sběru potravy v zarostlé západní části Nového Vrbenského rybníka (foto V. Kubelka 11. 5. 2012).

Fig. 5 – Foraging adult Glossy Ibises (*Plegadis falcinellus*) in overgrown western part of Nový Vrbenský Pond (photo by V. Kubelka 11. 5. 2012).

Obr. 6 – Hnízdiště pisil čáponohých (*Himantopus himantopus*) v zarostlé západní části Nového Vrbenského rybníka (foto V. Kubelka 3. 5. 2012).

Fig. 6 – Breeding ground of Black-winged Stilt (*Himantopus himantopus*) in overgrown western part of Nový Vrbenský Pond (photo by V. Kubelka 3. 5. 2012).

Obr. 7 – Čerstvě vylíhlá kuřata pisily čáponohé (*Himantopus himantopus*) na hnízdě v zarostlé západní části Nového Vrbenského rybníka (foto Z. Hanč 6. 6. 2012).

Fig. 7 – Freshly hatched Black-winged Stilt (*Himantopus himantopus*) chicks in the nest in the overgrown western part of Nový Vrbenský Pond (photo by Z. Hanč 6. 6. 2012).